

Oxf. 916:671:923.4:(497.12 Pohorje)

Izvleček:

GOLOB, S., MRAKIČ, J.:

**POMEN LESNOPROIZVODNE FUNKCIJE ZA LASTNIKE GOZDOV
NA OSREDNJEM POHORJU**

Značnice: hribovska gozdnata krajina, Pohorje, dohodkovni pomen gozda za lastnike, labilnost in stabilnost kmetij, organiziranost gozdarstva

Hribovska kulturna krajina je bila v srednjem veku že stabilna na tedanji stopnji razvoja. Naša naloga je, da jo zdaj, pred nastopom informacijske družbe, razčlenimo in preučimo možnosti za njeno vnovično stabilizacijo. Pri tem naj prispevajo svoje vse panoge, ki bodo v njej udeležene.

V prispevku je prikazana analiza zdajšnjega stanja kmetijstva in gozdarstva na osrednjem Pohorju, posebna pozornost pa je namenjena dohodkovnem pomenu gozdov za njihove lastnike. Le-ta je danes za večino kmetij bistvena sestavina obstoja, to pa je ob pešanju vitalnosti gozdov zaskrbljivo.

Abstract:

**SIGNIFICANCE OF THE FOREST'S INCOME-GENERATING FUNCTION
FOR THE FOREST OWNERS OF CENTRAL POHORJE**

Key Words: Mountainous forested landscape, Pohorje, Forest income-generating function for forest owners, Stability and instability of farms, Forestry organization

Mountainous man-made features of the landscape was already stable in the Middle Ages, at that stage of development. Today, at the beginning of the information society, it must be analysed and the possibilities for its restoration studied. All the economic branches now present in the landscape should contribute.

The paper presents the analysis of the present state of agriculture and forestry in Central Pohorje and the income generating function of forest for their owners is stressed. For the majority of farms the income-generating function of forests is of vital importance. With regard to today's trend of forest dieback, this is a fact which deserves serious consideration.

Sašo GOLOB, dipl. inž.
Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo
61000 Ljubljana, Večna pot 83, YU

Jože MRAKIČ, dipl. inž.
TOK Gozdarstvo Ožbalt
62361 Ožbalt, YU

1. UVOD

Dve tretjini gozdov v Sloveniji je v zasebni lasti. Ti gozdovi opravljajo, prav tako kot družbeni, v krajini veliko okoljetvornih in kulturno pogojenih funkcij. Njihov pomen je v različnih tipih krajine drugačen, različno poudarjen, ni pa odvisen od lastništva gozdov. Drugače je z lesnoproizvodno funkcijo gozda. Njen absolutni pomen ni odvisen od tipa krajine in od lastništva, odvisen pa je od proizvodne sposobnosti rastišč. Relativni pomen lesnoproizvodne funkcije gozda (glede na druge funkcije) je v različnih tipih krajine drugačen in tako drugačen tudi za različne socioekonomske tipe lastnikov gozdov.

Z zasebnimi gozdovi v Sloveniji gospodarijo temeljne organizacije kooperantov, njihov poglavitni cilj pa je zagotavljati trajnost donosov lesa iz zasebnih gozdov ob upoštevanju vseh "drugih funkcij gozda". V praksi pomeni to prodajo določene količine lesa lesni industriji, ta količina pa naj bi bila — če je le mogoče vsako leto višja. To je splošni cilj, ki je enak ne glede na sestavo lastnikov gozdov oziroma ne glede na njihove potrebe. Winkler (1986, str. 234) navaja, kako naj temeljne organizacije kooperantov ukrepajo pri gozdnih posestnikih z različnim socioekonomskim položajem, da bodo dosegle splošni cilj.

Družbenogozdarski cilj trajne blagovne proizvodnje lesa je večkrat v nasprotju s cilji posameznih lastnikov gozdov. To nasprotje je posebno pomembno v hribovski gozdnati krajini, kjer pomenijo gozdovi za lastnike, kmete, že od nekdaj poleg vsakoletne možnosti za pridobivanje dohodka, še rezervo, ki jo uporabijo ob popravilu hiše, gospodarskega poslopja, nakupu mehanizacije, skratka tedaj, kadar izjemoma potrebujejo denar. Lastnikovi cilji bi morali biti v takih primerih tudi cilji celotne družbe, le-ta pa naj bi svojo gospodarsko politiko zasnovala tako, da bi omogočila razvoj trdnih in "trajnih" hribovskih kmetij. Tako kmetijstvo kot gozdarstvo zanima predvsem tržna proizvodnja pridelkov, obenem pa delujeta popolnoma nepovezano in ne pripomoreta k preprečevanju razseljevanja prebivalstva s hribovskih območij. Tako se hribovska območja destabilizirajo, na drugi strani pa se kopiči urbani proletariat. Hranitvena, ljudskoobrambna, turistično-rekreativna in krajinsko-estetska funkcija gozdnate krajine slabi.

Mnogi izobraženci na terenu spoznavajo, da hribovsko podeželje zastaja in nazaduje. Pomembnost, ki jo pripisujejo gospodarskemu in socialnemu razvoju vasi, jih sili v študij problemov ruralne družbe. Klasično delo s tega področja je monografija Slovenska vas, ki jo je že leta 1938 napisal Vinko Moderndorfer. V njej je objektivno in celostno prikazal življenje na vasi v Šentjurju pod Kumom in opozoril na nevzdržni položaj malega kmeta v tedanjem času.

Kalaora in Savoye (1985) ponovno odkrivata Le Playa, sociologa — gozdarja, ki se je že proti koncu devetnajstega stoletja bojeval proti razseljevanju prebivalstva s hribovskih območij Francije. Največji krivec za to je bila gozdarška politika, usmerjena v pogozdovanje pašniških površin v gorah. Gozdarški zakon je povzročil,

da je gozd postal institucija z gozdarji kot gospodarji in s kmeti kot njihovimi slugami. Gozdarji so bili pripravljeni dokazati svojo prevlado, čeprav je prebivalstvo krajev trpelo hudo škodo. Le Play je v nasprotju z večino gozdarjev menil, da se leti morajo zanimati tudi za kmetijske probleme. Na vasi morajo razvijati družbene vrednote, ki jih zaradi tega, ker poznajo naravo gozda, razumejo bolje kot kdor koli drug. Sposobni so namreč predvideti razvoj, imajo pa tudi čut za varovanje in vzdrževanje. Le Play meni, da mora gozdarstvo prispevati k ponovnemu rojstvu smisla za vse gmotno, kar smo podedovali.

Le Play je izdelal izvirno zasnovo temeljne lastnine, posebno gozdne. Uprl se je že tedaj naraščajočemu pojavu asimiliranja te lastnine v trg. S tem da odklanja gospodarsko racionalizacijo kot edino merilo družbenih razmer, ceni ohranjanje in izboljševanje družinske in s tem narodne dediščine; to presega bogastvo in zagotavlja stabilnost in prestiž. Lastnik naj bi bolj kazal "sposobnost ohranjanja vezi kot sposobnost pridobivanja". Le Play meni, da je tako zasnovana "bistvena zgradba človeštva", ki družbi, ki jo spoštuje, zagotavlja trdnost in srečo. Zavzemal se je za postopne reforme, ki morajo temeljiti na poglobljeni analizi družbene resničnosti, pri tem pa mora imeti bistveno vlogo znanost.

L.A. Fabre, gozdarski sociolog, ki je sledil Le Playevim naukom, je ugotavljal, da morajo biti gozdarski, pa tudi vsi drugi strokovnjaki, ki delujejo na hribovskem podeželju "bolj pedagogi kot zakonodajalci", pospeševati morajo bolj izobrazbo kot znanost. Pri tem se morajo opirati na preproste metode poučevanja, ki naj bi prebivalstvo postopoma pripravile na nujne kulturne reforme.

Le Playeve zamisli so po več kot sto letih še zdaj aktualne tudi pri nas. Gozdarstvo se zaveda, da mora sodelovati pri razvoju hribovskega podeželja, obenem pa se mora bolj povezati s kmetijstvom in turizmom, da bi vsi skupaj nastopili bolj usklajeno in učinkoviteje. Marsikje bi bila potrebna širša družbena pomoč, predvsem pri graditvi infrastrukture. Korber (1975) poudarja, da se pospeševalnih ukrepov ne smemo lotiti ločeno po gospodarskih panogah in časovno neusklajeno. Široko zasnovani razvojni programi morajo temeljiti na usklajenem delu vseh, ki jim je kaj do tega, da se podeželje obnovi: kmetov, gozdarskih in kmetijskih organizacij, občinskih skupščin, bank, vzgojno-izobraževalnih organizacij, krajevnih skupnosti, zlasti industrije v posameznih krajih in drugih.

Slepo pot enostranskega gozdarskega zanimanja je spoznala tudi Modičeva (1972), gozdarka v Radljah ob Dravi. V svojih znanih načelih je poudarila pomen usklajene dejavnosti gozdarstva, kmetijstva in drugih dejavnikov v prostoru ter poudarila, da mora gozdar nevsiljivo razširjati znanje po podeželju.

Velikost povprečne posesti v hribovskem podeželju (Pohorje in Kozjak) je bila ob poselitvi preračunana zgolj na preživetje ene družine. Pri tem je bila tedaj pomembna le kmetijska površina. V kapitalizmu se je ta posest še drobila, zdaj pa kmetijska in gozdarska proizvodnja na mnogih kmetijah ne zadoščata niti za temeljne gmotne potrebe življenja na podeželju.

Možnosti za povečevanje posesti ni, zato kmetje čiste kmetije preusmerjajo v mešane; po podatkih Barbičeve (1984) je med vsemi kmetijami, večjimi kot 1 ha, v Sloveniji kar 72% mešanih. Vendar so mešane kmetije s hribovskega podeželja v slabšem položaju. Vzrok za to so mnogo večje razdalje, ki jih morajo člani hribovskih kmetij prepotovati do industrijskih središč, pa tudi večja poraba časa, ki je potreben za enoto proizvoda na hribovski kmetiji v primerjavi z ravninskimi kmetijami. Tako v Sloveniji že dlje časa sledimo odseljivanju s hribovskega podeželja in s tem povezaniemu zaraščanju kmetijskih zemljišč ali odmiranju nekdanj živih hribovske kulturne krajine.

Nakazano problematiko je spoznal tudi Peklenik (1985) in predvidel njeno reševanje z "naravnim modelom razvoja ruralnih območij Slovenije". Bistvo tega modela so možnosti gozdarstvu in kmetijstvu komplementarnega pridobivanja dohodka s proizvodno dejavnostjo v obliki proizvodnih celic na sami kmetiji. Celice morajo biti med seboj povezane po transportni in informacijski logistiki.

Za takšne in podobne možnosti (kmečki turizem) pridobivanja komplementarnega dohodka na hribovskih kmetijah in tudi za iskanje rezerv v gozdarstvu in kmetijstvu (glede na naravne danosti), je potrebno celostno poznavanje stanja v nekem hribovskem območju ter spoznavanje zakonitosti in procesov, ki so zanj značilni.

V tem članku so stanje, zakonitosti in procesi v hribovskem podeželju, ki so pomembni za razvijanje trdne hribovske kulturne krajine prikazani na območju dveh gozdnogospodarskih revirjev: Ribnice na severnem Pohorju in Skomarja na južnem.

1.1 Oris gozdnih revirjev Skomarje in Ribnica na Pohorju

Območje, ki ju pokrivata oba gozdna revirja, lahko uvrstimo v hribovsko gozdnato krajino. Nastala je v obdobju srednjeveške fevdalne kolonizacije slovenskega ozemlja, ko so bile za kmetijstvo najugodnejše lege po dolinah že izkrčene v poljedelske namene. Krčevine so na Pohorju obsegale takšno površino, da so zadoščale za preživljanje ene družine. Na ugodnejših legah so bile strnjene, na manj ugodnih pa sorazmerno daleč ena od druge. Pri nastanku krčevin so bili odločilni naravni dejavniki, kot so osončenje, naklon in nadmorska višina (Anko 1985). Gozd je bil v začetku za naseljence pomemben le kot energijski vir za kurjavo in kot bistveni gradbeni element na kmetiji. Hribovske kmetije so do kapitalizma živele samozadostno, do zemljiških gospodov so imele v primerjavi s kmetijami v dolini majhne obveznosti.

Ob naselitvi za vse kmete približno izenačene življenjske možnosti je podrl prihod kapitalizma (Rebolj 1940). Gozd je postal pomemben denarni vir in kmetije so se zaradi različne medsebojne oddaljenosti krčevin znašle v neenakopravnem položaju. Tistim na redkeje naseljenem območju, kot je npr. severno pobočje Pohorja, je pripadlo več gozda kot tistim na gosteje naseljenem (južno Pohorje). Poleg tega so v obdobjih večjih recesij posamezne kmetije propadle, ker so zaradi zadolženosti mo-

rale svoj gozd prodati, posledica vsega pa je bila zelo neenakomerna sestava gozdne posesti. Po drugi svetovni vojni je bila priložnost za ponovno vzpostavitev dovolj velikih in s tem stabilnih hribovskih kmetij, vendar se to ni zgodilo; sestava gozdne posesti je tudi zdaj zelo neenakomerna. Neizenačene ostajajo tudi življenjske razmere na kmetijah, kajti les je danes pomemben ali celo bistven vir dohodka hribovske kmetije.

1.1.1 Skomarje

Gozdni revir Skomarje zavzema osrednji del južnega Pohorja od Rogle na vrhu do Zreč v dolini. V zgornjem delu zmerno strmo pobočje je v nadmorski višini 700 do 900 m manj strmo (termalni pas), potem pa se strmo spušča v porečje Dravinje z njenimi pritoki. Poselitev je najgostejša v srednjem, najugodnejšem delu termalnega pasu, kjer sta zdaj tudi vasici Skomarje in Resnik, obe na višini 850 do 900 m.

Možnosti za zaposlitev v dolini so dobre, vendar nastaja pozimi veliko težav s prevozom. Gozdno gospodarstvo razvija kmečki turizem že nekaj let.

1.1.2 Ribnica na Pohorju

Gozdni revir Ribnica na Pohorju zajema obsežno območje med Ribniško kočo in Dravo. Območje sestavljajo: severno pobočje Pohorja, ravnica ob potoku Velka z njegovimi pritoki, Janževski vrh in Rdeči breg. Najbolj so naseljene ravnice z vase-ma Ribnica in Josipdol ter južno pobočje Janževskega vrha. Najvišje ležeče kmetije na severnih pobočjih Pohorja so približno 150 m nižje kot na južnem Pohorju.

Možnosti za zaposlitev so v Josipdolu in Podvelki, vendar se obe industriji že dlje časa otepata z velikimi gospodarskimi težavami. Vedno več ljudi se vozi na delo v Radlje. Nekdaj razviti turizem je popolnoma zamrl.

1.2 Opredelitev problema

Gozdar, ki je soodgovoren za razvoj podeželja, mora obvladovati gozdnogojitveno in tehnično komponento dela v gozdu, poleg tega pa poznati tudi temelje kmetovanja, psihodinamiko komuniciranja in gospodarsko-socialni pomen gozda za kmete lastnike gozdov (pomen gozda za nekmete lastnike gozdov ni jasen).

Kot sodelavec pri načrtovanju razvoja vasi mora poznati stanje in možnosti za nadaljnji razvoj kmetijstva in gozdarstva pa tudi njune omejitve. Oceniti je treba trdnosti hribovskih kmetij in preučiti dejavnike, ki to trdnost preprečujejo. Le-ti izvirajo iz različne velikosti gozdne posesti in iz naravnih dejavnikov, iz gospodarske politike širše družbe in iz občinske opredelitve do razvoja hribovskega podeželja.

V članku smo poskušali oceniti posestne razmere, razporediti prebivalstvo po socio-ekonomskih tipih, oceniti njihove družinske in stanovanjske razmere, spoznati tehnično opremljenost kmetij, odprtost gozdov in poiskati medsebojne vplive posameznih znakov. Zato pa je bil potreben nov prijem pri zbiranju informacij.

2. METODA DELA

2.1 Opredelitev potrebnih informacij

Če se zavzemamo za stabilno hribovsko podeželje, je pomembno, da poznamo stanje in razvojne možnosti vsake njegove temeljne celice — kmetije. Temeljno, primarno proizvodnjo, ki jo predstavljata gozdarstvo in kmetijstvo, moramo poznati za vsako kmetijo, da lahko ocenimo potrebe po komplementarnem dohodku. Kmetijstvo in gozdarstvo bi morala skupaj določiti, katere informacije naj bi zbirali, da bi bilo delo pospeševalcev učinkovitejše. Obe panogi bi morali imeti skupen informacijski sistem.

V nalogi je podan primer zbiranja podatkov in možnosti za njihovo uporabo z vidika gozdarstva. Za območje Skomarja in Ribnice na Pohorju smo zbrali tele podatke:

- katastrska občina;
- nadmorska višina kmetije;
- socio-ekonomski položaj kmetije:
opredelili smo le tri socio-ekonomske tipe kmetij, čeprav je za širše potrebe priporočljivo raziskovanje med petimi tipi (Kovačič 1983). Kot merilo pri opredeljevanju položaja nam je rabilo jedro družine (Barbič 1984): gospodar/gospodarica, žena/mož, naslednik/naslednica. Če se vsi trije ukvarjajo samo s kmetijstvom, je to čista kmetija, če je vsaj eden med njimi zaposlen, je njihova kmetija mešana, če se nihče ne ukvarja s kmetijstvom, pa smo lastnika opredelili za nekmeta.
- družinske razmere:
za neurejene razmere smo šteli, če je na kmetiji manjkal eden od članov jedra družine. Ponavadi je bilo tako pri ostarelih kmetijah, veliko pa je tudi neporočenih gospodarjev;
- stanovanjske razmere:
ta podatek smo zajeli zato, ker predstavljajo urejene stanovanjske razmere pomemben element trdnosti in perspektivnosti kmetije, saj si jih kmet ponavadi uredi šele potem, ko si je uredil že gospodarsko poslopje. Ločili smo kmetije z novo hišo, obnovljeno hišo, hišo v gradnji in staro hišo. Nove hiše so pomembne tudi z vidika tujkov v kraju, saj večkrat ne upoštevajo elementov tradicionalne

arhitekture. (Pohorje je z dolgoročnim prostorskim načrtom predvideno za krajinski ali regijski park).

— **pravilni pogoji:**

Gozdni gospodarstvi Celje in Maribor, ki gospodarita z gozdovi na območjih Skomarja in Ribnice, sta zgradili z denarjem, ki sta ga zbrali s posredništvom pri prodaji lesa iz zasebnih gozdov, gosto cestno omrežje. Spravilne razmere so se zelo izboljšale, vendar so pri nekaterih lastnikih gozdov še zmeraj slabe. Za slabše razmere smo šteli, če je bila povprečna spravilna razdalja s traktorjem daljša od 300 m ali če je bila ta razdalja za ročno spravilo daljša kot 50 m. Z žičnico v zasebnih gozdovih v obeh preučenih območjih ne spravlja lesa nihče;

— **podatki o osnovah za gozdno proizvodnjo in o njihovi realizaciji:**

osnovi za gozdno proizvodnjo za posamezno kmetijo sta površina gozda in etat. Etat oziroma dovoljena sečnja se ne računa posebej za posamezne lastnike gozdov in je odvisen le od naravnih dejavnikov. Za analizo smo ga s pomočjo meril, kot sta površina in lesna zaloga, izračunali za vsakega lastnika posebej in sicer za obdobje 1981 do 1984. Za isto obdobje smo v kubičnih metrih ugotovili še odkazilo lesa, prodajo lesa prek temeljne organizacije kooperantov, lastno porabo lesa ter dolg v lesu, to je količino lesa, ki jo lastnik gozda ni pravočasno posekal ali pa jo je prodal mimo toka. Vsi ti podatki so bili zaradi medsebojne primerljivosti preračunani v neto m³.

— **tehnična opremljenost:**

za vsakega lastnika smo ugotovili, ali ima potrebno tehnično opremo za delo v gozdu (motorka, vitel) in ali ima traktor;

— **kmetijska proizvodnja:**

kot osnovo smo za vsako kmetijo ugotovili njeno kmetijsko površino in popisali število glav goveje živine v hlevu. Živinoreja je namreč v hribovski gozdnati krajini daleč najpomembnejša kmetijska dejavnost. Poleg tega smo ugotovili količino mleka in mesa, ki jo je v letu 1984 vsaka kmetija prodala po kmetijski zadrugi. Prodano meso smo po odkupnem ceniku zadruge preračunali na litre mleka v dokaj stabilnem razmerju 6 : 1 in tako dobljeno številko imenovali ekvivalent živinorejske proizvodnje.

2.2 Izračunavanje

Podatki so bili statistično obdelani s programom SPSS.

Ker smo v Skomarju in Ribnici na Pohorju obravnavali vse lastnike, in torej ni šlo za vzorčenje, rezultatov nismo testirali.

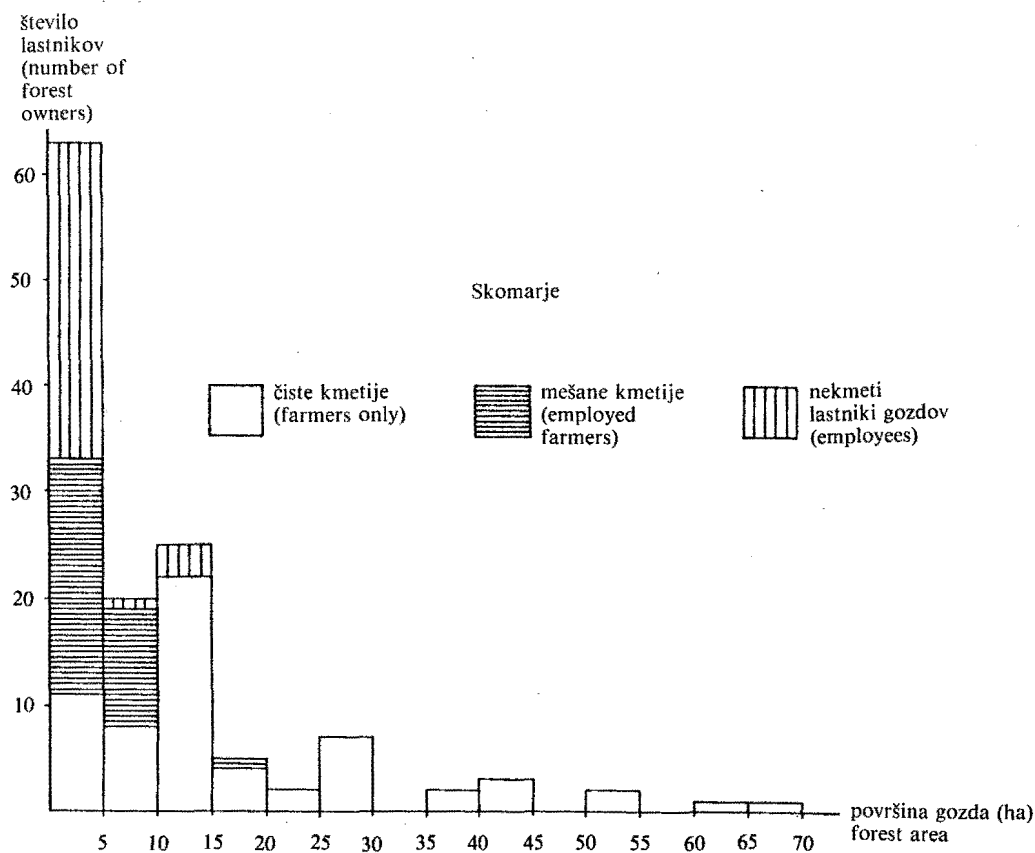
3. REZULTATI

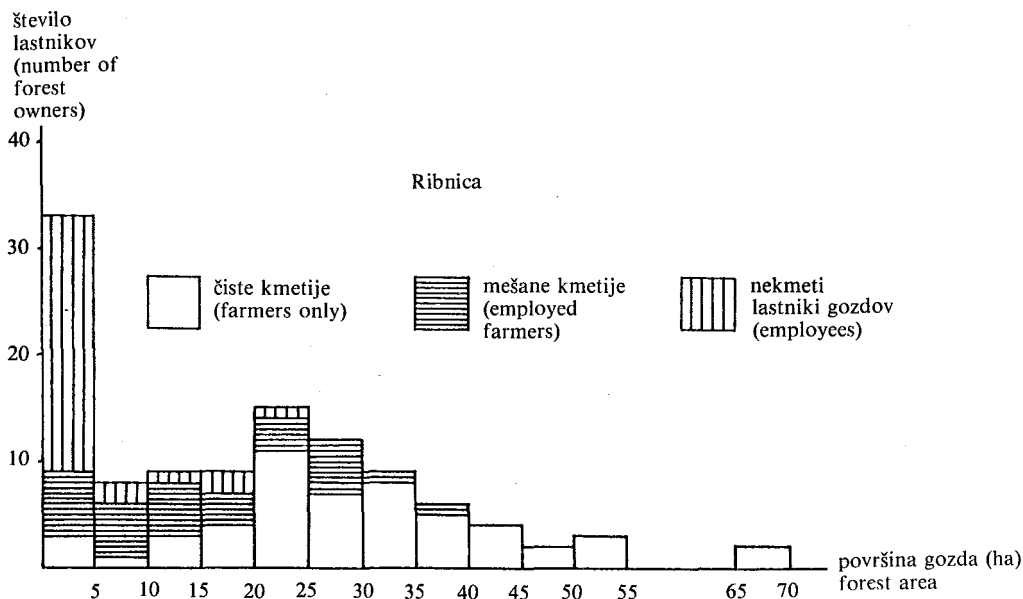
3.1 Frekvenčne porazdelitve površin

Osnovni dejavnik proizvodnje na kmetiji je njena površina. Ta bi morala biti tolikšna, da bi družini, ki na kmetiji živi, omogočila ob normalnem delu stabilne življenjske razmere. Ob idealnem stanju bi morale biti površine tako kmetijskih kot gozdnih površin na določenem območju normalno porazdeljene in dovolj velike. Odkloni od aritmetične sredine bi morali biti odvisni od različnih pogojev za gospodarjenje, kot so naklon, rastišče, oddaljenost kmetije od večjih naselij in podobno.

Grafikon 1: FREKVENČNA PORAZDELITEV POVRŠIN GOZDA PO KATEGORIJAH LASTNIKOV

Figure 1: FREQUENCY DISTRIBUTION OF FOREST AREA FOR DIFFERENT CATEGORIES OF FOREST OWNERS

3.1.1 Frekvenčna porazdelitev površin gozda

Za Skomarje in Ribnico je na 1. grafikonu prikazana frekvenčna porazdelitev površin gozda po pet hektarskih razredih ločeno za vse tri kategorije lastnikov gozdov.

Pri obravnavi vseh lastnikov ugotavljamo, da pripada na Skomarju — zaradi gostejše naselitve — lastnikom mnogo manj gozda, poleg tega pa so tod kasneje tudi bolj delili gozdove kot v Ribnici; to se kaže predvsem v prvem frekvenčnem razredu. Tako je za Skomarje značilna J — porazdelitev z izrazito desno asimetrijo (koeficient asimetričnosti = 2,51) in koničasto obliko (kurtoza = 6,00). V Ribnici je porazdelitev bimodalna, le rahlo desno asimetrična (0,80) in ni koničasta (0,25).

Največ nekmetov-lastnikov gozdov je v razredu do 10 ha, pojavljajo pa se tudi še v dveh naslednjih razredih. Zakonske določbe o tem, da ima nekmet lahko največ 0,5 ha gozda torej ne uresničujemo.

Tudi med mešanimi kmetijami je največ takih, ki imajo le do 10 ha gozda, v Skomarju ima večjo površino le ena. V Ribnici se delež mešanih kmetij v višjih razredih sicer zmanjšuje, je pa še zmeraj precejšen. Delo v gozdu namreč ni stalno in ne zahteva veliko časa, poleg tega pa ni nujno, da ga opravi lastnik. Tako je zaposlitev mogoča tudi tedaj, če je v lasti več gozdnih površin.

Iz grafikona lahko razberemo, da je populacija čistih kmetij bistveno manj desno asimetrična kot drugi dve populaciji. V Skomarju je koeficient asimetričnosti 1,59,

v Ribnici 0,45. V obeh primerih je porazdelitev zelo sploščena; to kaže na zelo neenake izhodiščne položaje kmetij. Kmetije, ki so v levem delu porazdelitve, so najbolj nestabilne in imajo vse možnosti, da preidejo iz čistih v mešane.

3.1.2 Frekvenčna porazdelitev kmetijskih površin

Porazdelitev kmetijskih površin je na obeh območjih podobna in blizu normalne (2. grafikon). Prevladujejo površine, velike 6 do 10 ha, kakršne so bile verjetno tudi ob naselitvi (Anko 1985). Manjše površine so nastale na dva načina: bodisi da se je temeljna, prvotna površina zarasla ali pa je bila razdeljena na dediče. Slednji proces zmanjševanja kmetijskih površin v tem hribovitem svetu prepoveduje zdaj veljavna zakonodaja. Tako je drobljenje gozda v hribovitem svetu mnogo bolj očitno kot drobljenje kmetijskih površin.

Delež mešanih kmetij se v obeh primerih zmanjšuje z večanjem kmetijskih površin, vendar je to v Skomarju mnogo bolj očitno. V Ribnici je opaziti, da se ljudje ob sorazmerno dobrih možnostih za primarno proizvodnjo (glej porazdelitev gozda!) že odločajo za zaposlitev v družbenem sektorju; tam lahko ob sorazmerno lagodnem delu uživajo veliko ugodnosti, in med temi ni nepomembno socialno zavarovanje (Barbič 1984, str. 231).

V Skomarju so mešane kmetije le pri gozdovih, manjših od 10 ha in kmetijskih površinah, manjših od 8 ha, v Ribnici pa so te meje mnogo višje: 40 ha oz. 12 ha.

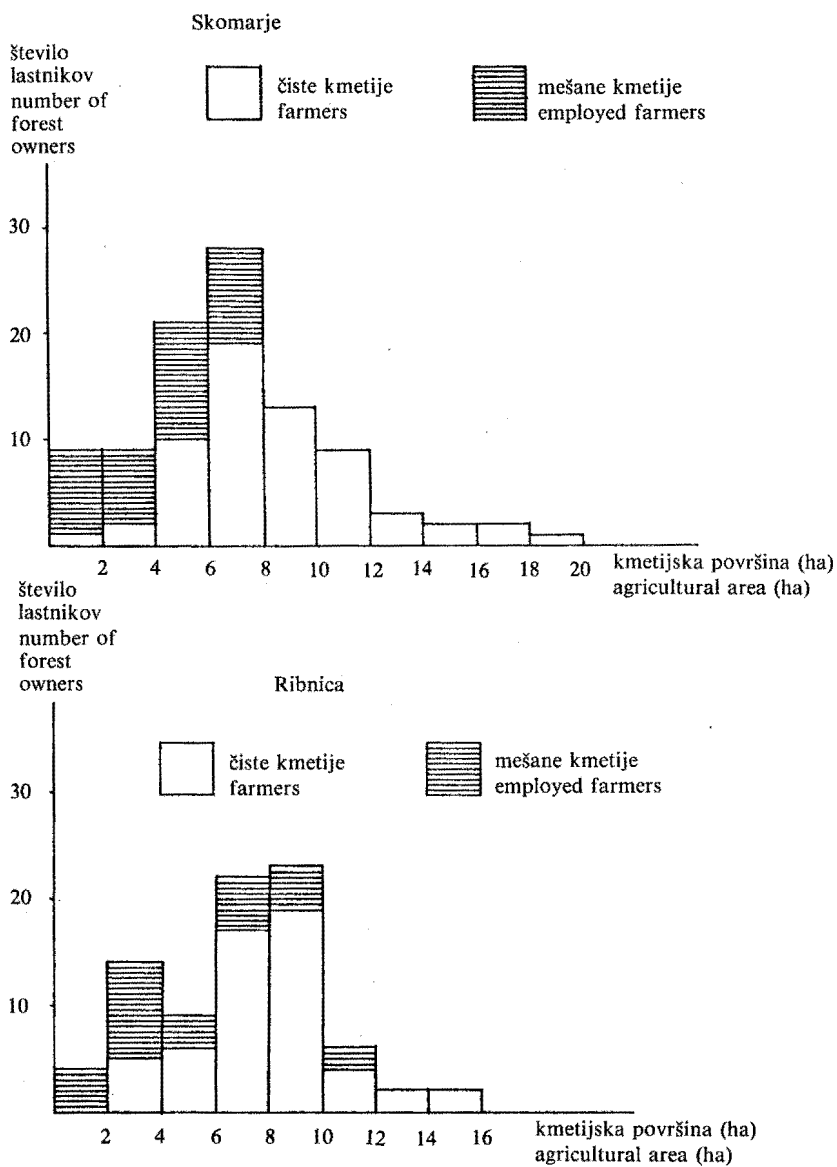
3.2 Osnove za primarno proizvodnjo in njena letna realizacija

V 1. preglednici so podane aritmetične sredine osnov za primarno proizvodnjo in njena letna realizacija, ki je prikazana tudi v seštevku ločeno za območje Skomarja in Ribnice na Pohorju.

Območje Skomarja meri 2018 ha, od tega je dve tretjini gozda; območje Ribnice meri 2665 ha, gozda pa je kar 80%. Razliko v deležu gozda si lahko razlagamo z manjšo osončenostjo severnega dela Pohorja, ki ima zaradi tega manj leg, primerenih za kmetijstvo. V obeh primerih gre za gozdnato krajino, v kateri prevladuje krajinski element gozd, gozdne in kmetijske površine pa se mozaično prepletajo. Kmetijska proizvodnja ima v tem prostoru skromne naravne možnosti, kajti marginalnost zemljišč in drobno mozaična pestrost naravnih danosti ne dopuščata večjih, zaokroženih površin, ki bi bile sicer danes primerne za sodobno mehanizirano proizvodnjo. Kmetije so se v novejšem času preusmerile iz samozadostnosti, za katero je bila značilna pestrost kultur in rab, v živinorejo; le-ta bi morala dati določene tržne presežke v kmetijstvu.

Grafikon 2: FREKVENČNA PORAZDELITEV KMETIJSKIH POVRŠIN ZA
ČISTE IN MEŠANE KMETIJE

Figure 2: FREQUENCY DISTRIBUTION OF AGRICULTURAL AREA FOR
FARMERS AND FOR EMPLOYED FARMERS

3.2.1 Gozdna proizvodnja

Podatki o povprečni gozdni površini po posameznih socioekonomskih tipih lastnikov iz 1. preglednice le dopolnjujejo podatke o porazdelitvi gozdne površine s 1. grafikona. Vidimo, da je povprečna gozdna posest v Ribnici pri vseh tipih lastnikov večja kot v Skomarju; to velja posebno za mešane kmetije. Mešane kmetije imajo v Skomarju 4-krat manj gozda od čistih, v Ribnici le 2,2-krat manj. V Ribnici imajo celo nekmetje lastniki gozdov več gozda kot v Skomarju mešane kmetije.

Za etat veljajo podobne ugotovitve kot za površino, razlike med dvema območjema pa so zaradi boljših gozdnih rastišč v Ribnici še večje. Etat v Ribnici (neto), kjer je kar 70% rastišča *Dryopterido Abietetum*, je 5,8 m³/ha, v Skomarju pa 4,9 m³/ha.

Realizacija odkazila glede na etat je na obeh območjih 87%. V Skomarju imajo manjšo realizacijo mešane kmetije in nekmeti lastniki gozdov.

Letna lastna poraba lesa na posameznega lastnika po socio-ekonomskih tipih je za obe območji zelo podobna. Drugače je z lesom, ki ga lastniki gozdov niso posekali določenega roka ali pa so ga odtujili mimo gozdnega gospodarstva. Lastniki v Ribnici odtujejo les v oblem stanju, tako da je količina precej večja kot v Skomarju, kjer odtujejo predvsem rezan les.

Sestava po socio-ekonomskih tipih je na obeh območjih skoraj enaka. Čistih kmetij je 48%, mešanih 26%, nekmetov pa tudi 26%. Pri tem imajo prvi v Skomarju 83% vseh površin gozda, v Ribnici 74%, drugi imajo v Skomarju 10% vseh površin gozda, v Ribnici 19%, tretji pa imajo tako v Skomarju kot v Ribnici 7% površin gozda.

3.2.2 Kmetijska proizvodnja

Temelj kmetijske proizvodnje je kmetijska površina; njena povprečna velikost znaša v Skomarju 7 ha, v Ribnici pa 6,5 ha za vse kmetije. Tolikšna povprečna površina sicer zadošča za temeljno hranilo kmečki družini, vprašanje pa je, kolikšni so lahko na njej trajni tržni presežki hrane. To je vprašanje, na katero bi moralo za ta tip krajine odgovoriti kmetijstvo.

V nasprotju z etatom, kjer mešane kmetije zaostajajo za čistimi v Skomarju kar za 5,3-krat, v Ribnici pa 2,1-krat, zaostajajo pri kmetijski površini v Skomarju le za 2,1-krat in v Ribnici za 1,5-krat. Posebno za Skomarje lahko trdimo, da so se kmeje začeli voziti v dolino na delo prej zato, ker imajo premalo gozda, kot zaradi tega, ker bi imeli premalo zemlje za kmetovanje.

1. preglednica: PREGLED OSNOV ZA PRIMARNO PROIZVODNJO IN NEKATERI KAZALNIKI POVPREČNE
LETNE PROIZVODNJE V GOZDARSTVU IN KMETIJSTVU PO RAZLIČNIH KATEGORIJAH
LASTNIKOV GOZDOV

Table 1: MEAN FOREST AND AGRICULTURAL AREAS AND SOME OTHER INDECES OF MEAN ANNUAL
PRODUCTION IN FORESTRY AND AGRICULTURE FOR DIFFERENT CATEGORIES OF FOREST
OWNERS

	čista kmetija (Farmers)		mešana kmetija (Employed farmers)		čista in mešana (Farmers and (employed farmers)		nekmet (Employees)		vsi lastniki (All owners)		vsota (Sum)	
	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R	S	R
povprečna površina gozda [ha] (Mean forest area [ha])	17,8	29,9	4,2	13,7	13,0	24,2	2,4	5,1	10,3	19,0	1342,8	2135,3
etat [m ³] (Prescribed annual yield)	89,5	184,1	17,0	65,3	64,0	142,1	11,2	25,5	50,3	110,8	6598	12.417
odkazilo [m ³] (Assigned timber)	78,1	159,0	15,0	56,8	56,0	122,9	8,0	24,1	43,5	96,4	5703	10.797
blag. proizv. lesa [m ³] (Controlled timber sale [m ³])	64,9	156,7	10,5	47,7	45,8	118,2	6,4	23,6	35,6	92,8	4660	10.402
lastna poraba lesa [m ³] (Timber for the owner's needs [m ³])	5,6	4,9	3,1	3,0	4,7	4,2	0,5	0,7	3,6	3,3	476	371
dolg v lesu [m ³] (Uncontrolled timber sale [m ³])	5,8	15,8	1,7	10,8	4,4	14,0	1,0	2,4	3,5	10,9	459	1.224
povprečna kmetijska površina [ha] (Mean agricultural land)	8,6	7,3	4,1	5,0	7,0	6,5	—	—	—	—	675	530
glav živine (Number of cattle)	9,4	8,8	5,0	5,2	7,9	7,5	—	—	—	—	763	615
glav živine/ha (Number of cattle per ha)	1,18	1,20	1,41	1,14	1,26	1,18	—	—	—	—	—	—
tržna kmetijska proizv. [I] (Market agricultural production [I])	8784	4054	3757	2613	7287	3544	—	—	—	—	681095	290629
tržna kmetijska proizv./ha (Market agricultural production per ha)	1164	535	813	550	1041	540	—	—	—	—	—	—
število lastnikov (Number of owners)	63	53	34	29	97	82	34	30	131	112	—	—

S — Skomarje; R — Ribnica

Podatka o povprečnem številu glav goveje živine na hektar sta na obeh območjih zelo podobna, kažeta pa, da ne gre za zelo intenzivno kmetijsko proizvodnjo. Tako stanje je deloma posledica tradicije, deloma pa vedno manj gospodarne uporabe rudninskih gnojil na traviščih. Pri tem podatku je treba še upoštevati, da smo pri popisu šteli vso živino s teleti vred.

Mnogo manj ugodna kot absolutna je tržna kmetijska proizvodnja. V Skomarju znaša le toliko, kolikor mleka lahko dá na hektar "polovica povprečne krave", v Ribnici pa še celo dvakrat manj (ena četrтина mleka, kolikor ga lahko dá krava). Skušali smo spoznati vzroke za takšno stanje, in to tudi opisati v kasnejših poglavjih.

3.2.3 Celoten prihodek kmetij od kmetijstva in gozdarstva

Celoten prihodek kmetij od kmetijstva in gozdarstva izvira iz tržne proizvodnje v obeh panogah, upoštevali pa smo še povprečno vrednost lesa, ki ga kmetje uporabijo na leto iz svojega gozda za svoje potrebe. Domača poraba hrane, pridelane na kmetijah, ni bila posebej ovrednotena, osvetljujejo pa jo podatki za eno izmed kmetij s štiričlansko družino. V enem letu so porabili 700 l mleka in 150 kg mesa in zase pridelali še krompir, sadje in povrtnino, vso drugo hrano pa so kupovali v trgovinah. Delež takšne doma porabljene količine mleka in mesa bi bil v primerjavi s prodanimi količinami obeh živil na mešanih kmetijah v Skomarju 43%, v Ribnici 61% in na čistih kmetijah v Skomarju 18% in v Ribnici 39%.

Vrednost tržne proizvodnje na hektar je v obeh revirjih podobna, s tem da je v Ribnici v gozdarstvu 1,7-krat večja kot v kmetijstvu, v Skomarju pa je nasprotno v kmetijstvu 1,3-krat večja kot v gozdarstvu.

Sestava celotnega prihodka, ki ga dobi posamezna kmetija iz gozdarstva ali kmetijske proizvodnje, je za območji Ribnica in Skomarje prikazana v 3. grafikonu.

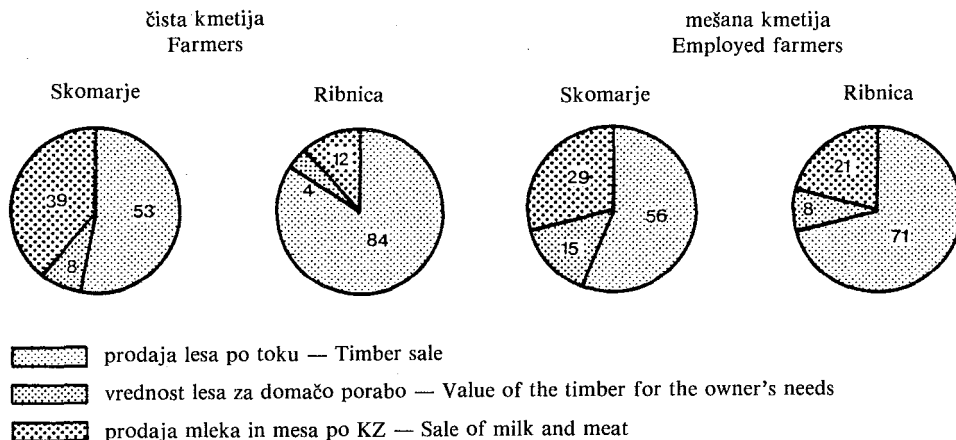
Zanimiva je primerjava s sestavo celotnega prihodka, ki ga imajo kmetije v Nemčiji (Brandl 1985), kjer za Baden-Württemberg in Schwarzwald že od leta 1975 spremljajo dohodke kmetov od gozdarstva in kmetijstva. Schwarzwald in Skomarje imata podobno sestavo dohodka, saj kmetje v obeh primerih pridobijo približno 60% dohodka iz gozda. Očitno je gozd nenadomestljiv za obstoj družine; to velja še posebno za Ribnico (88%), ki ima resda še nekaj rezerv v kmetijstvu. Nemški avtorji navajajo, da je ta funkcija ogrožena zaradi umiranja gozda. Ali čaka podobna usoda tudi pohorskega kmeta?

3.2.4 Položaj čistih in mešanih kmetij ter njihova tehnična opremljenost

Kako pomembna je bila osončenost za naselitev, se jasno vidi iz deleža višinskih kmetij; ta presega na južnem Pohorju (Skomarje) polovico vseh kmetij, na sever-

5. GRAFIKON: SESTAVA CELOTNEGA PRIHODKA KMETIJ

Figure 3: INCOME STRUCTURE OF FARMS

nem (Ribnica) pa kmetij nad 800 m sploh ni (2. preglednica). Višinske kmetije na območju Ribnice so le na južnousmerjenih pobočjih Janževskega vrha in Rdečega brega. Velika nadmorska višina pomeni tudi oddaljenost od možnosti za zaposlitev v dolini; to se kaže predvsem v Ribnici, kjer je med devetimi višinskimi kmetijami le eden od gospodarjev zaposlen (gozdarstvo). Velika nadmorska višina na Skomarju ni tolikšna ovira za zaposlitev, saj je kovinska industrija iz Zreč organizirala prevoz z avtobusi, domačini pa se zaposlujejo tudi v turizmu na Rogli.

Delež ostarelih kmetij in takšnih, ki so nasledstveno problematične, je na obeh območjih velik, posebno v Ribnici. Bolj kot pri mešanih, zaskrbljuje stanje na čistih kmetijah. Družba večinoma brezskrbno opazuje vegetiranje teh kmetij in nima jasne zasnove za njihovo prihodnost.

Stanovanjske razmere označujejo standard kmečkih družin, saj so si hiše začeli obnavljati ali graditi nove le tisti, ki so si prej uredili gospodarska poslopja. Očitno je, da imajo pri graditvi očitno prednost mešana gospodinjstva, ki so lahko dobila ugodna stanovanjska posojila, čiste kmetije pa ne. Pri graditvi novih objektov večinoma niso upoštevali elementov tradicionalne pohorske arhitekture, to pa bo razvrednotilo načrtovani območni ali krajinski park, pa tudi turistično atraktivnost. Na obeh območjih je v slabem stanju še vedno 40% stanovanjskih hiš.

In kako je s tehnično opremljenostjo? Kmetije imajo veliko motornih žag, dobro so opremljene s traktorji in, posebno na območju Ribnice, tudi z vitli. To je pri tolikšni dohodkovni pomembnosti gozda v Ribnici tudi razumljivo. V Skomarju je 76 traktorjev; to pomeni, da obdela vsak traktor povprečno 8,9 ha kmetijskih površin na leto in spravi iz gozda 68 m³ lesa. V Ribnici je 62 traktorjev, vsak obdela

2. preglednica: PREGLED POLOŽAJA ČISTIH IN MEŠANIH KMETIJ TER
NJIHOVE TEHNIČNE OPREMLJENOSTI (v odstotnem deležu)
Table 2: SOME CHARACTERISTICS OF PURE AND MIXED FARMS
(in percent)

	čista kmetija Pure farm		mešana kmetija Mixed farm		čista in mešana skupaj	
	S	R	S	R	S	R
delež višinskih kmetij (nad 600 m) (Share of high-altitude farms — above 800 m)	57	15	47	3	54	11
delež ostarelih in nasledstveno problematičnih kmetij (Share of unstable farms)	27	38	15	21	23	32
stanovanjske razmere: (Housing conditions)						
nove hiše (New houses)	19	18	24	28	21	22
obnovljene in v gradnji (Repaired houses and houses in course of construction)	38	42	38	34	39	39
stare hiše (Old houses)	43	40	38	38	40	39
tehnična opremljenost: Equipment with machines:						
motorna žaga Motor chain saw	98	83	80	79	92	82
traktor Tractor	79	79	50	55	69	71
vitel Winch	44	64	6	31	31	52

povprečno 8,5 ha kmetijskih površin in spravi iz gozda 173,8 m³ lesa. Pri učinku traktorja 15 m³ na dan, bi lahko v Skomarju spravili ves les, ki ga kmetje prodajo po tokih in ki ga porabijo doma, v štirih dneh in pol, v Ribnici pa v enajstih dneh in pol. Če upoštevamo samo traktorje z vitli, bi bilo omenjeno delo tako v Skomarju pa tudi v Ribnici opravljeno v 16 dneh. Mehanizacija, ki je v gozdarstvu zelo skromno izrabljena in verjetno prav tako tudi v kmetijstvu (mnenje bi moral povedati agronom), je za kmetijo veliko denarno breme, mora pa jo, zaradi sezonskega dela v kmetijstvu in ob zdajšnji kadrovske zasedbi na kmetiji, imeti vsak kmet.

3.3 Analiza dejavnikov, ki vplivajo na primarno proizvodnjo

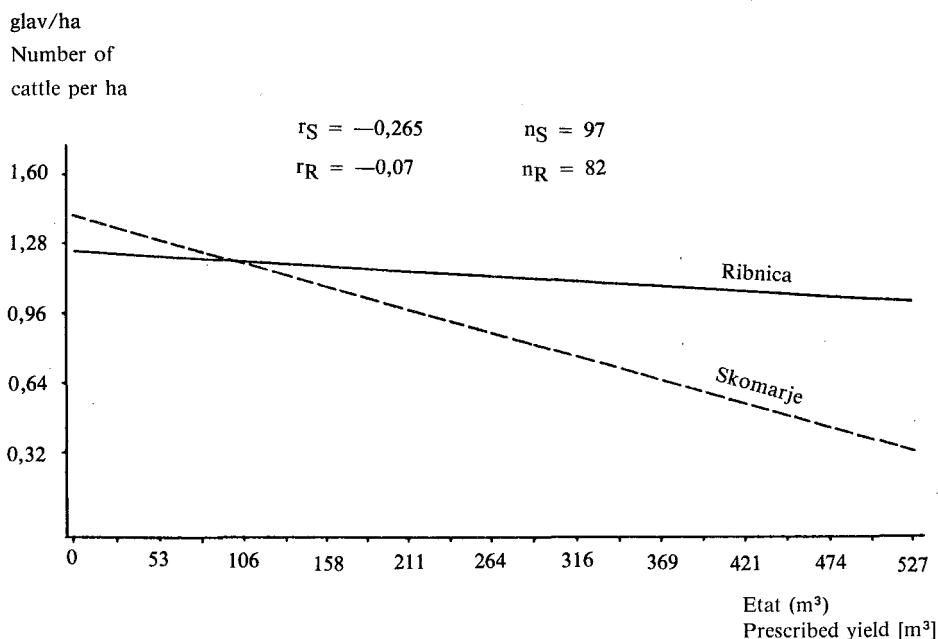
3.3.1 Medsebojni vpliv gozdarstva in kmetijstva

Medsebojni vpliv gozdarstva in kmetijstva je za čiste in mešane kmetije skupaj prikazan v 4. grafikonu. Na obeh območjih je negativna korelacijska odvisnost med

etatom in številom glav goveje živine na hektar. Tako stanje, ki je posebno izrazito v Skomarju, kaže, da kmetom z večjimi površinami gozda dohodek iz gozda zadostuje kot vir denarnih prejemkov, kmetijsko proizvodnjo imajo le za domačo porabo. Zaskrbljuje pa, da se taki kmetje premišljeno in dolgoročno odločajo, da bodo živeli le od gozda. Takšna odločitev je lahko tvegana. Na teh kmetijah je zelo malo zanimanja za druge vire dohodka, zato jih težko preusmerjamo v delovno intenzivnejši kmečki turizem, čeprav imajo možnosti za graditev turističnih zmogljivosti.

4. grafikon: REGRESIJA MED ETATOM IN INTENZIVNOSTJO KMETIJSKE PROIZVODNJE ZA ČISTE IN MEŠANE KMETIJE

Figure 4: REGRESION BETWEEN PRESCRIBED YIELD AND INTENSITY OF AGRICULTURAL PRODUCTION FOR THE FARMS OF CENTRAL POHORJE

3.3.2 Družinske razmere

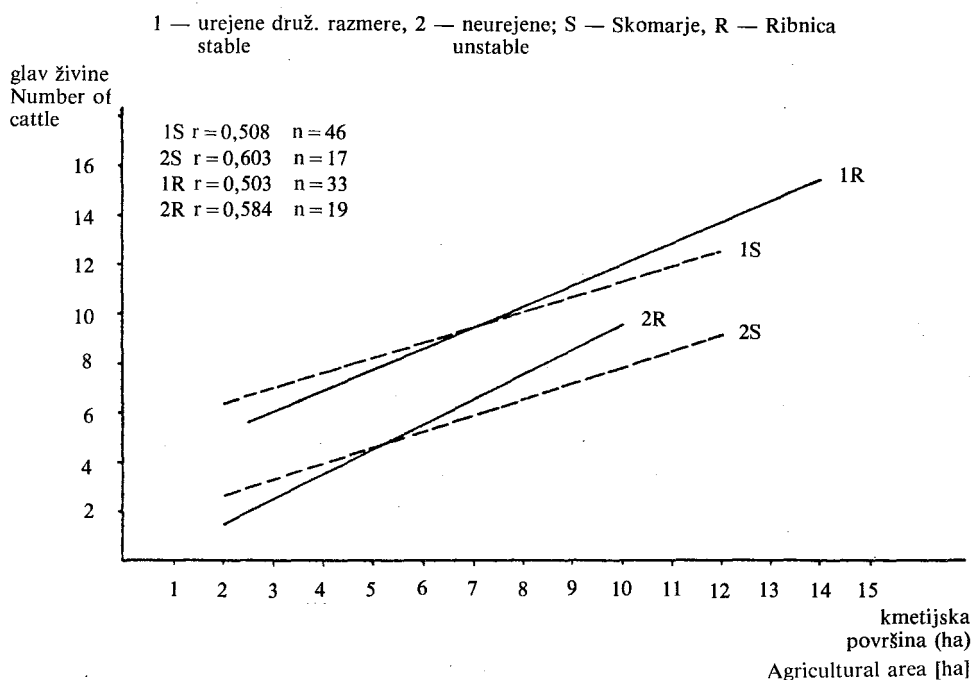
Tako v Skomarju kot v Ribnici smo razčlenjevali le čiste kmetije. Ugotovili smo, da velikost kmetije ne vpliva zelo na to, da bi prešla med ostarele, saj so kmetije z neuurejenimi družinskimi razmerami v povprečju le nekoliko manjše.

Družinske razmere vplivajo na kmetijsko proizvodnjo drugače kot na prodajo lesa. Na 5. grafikonu vidimo, da kmetije z urejenimi družinskimi razmerami tako v Sko-

marju kot v Ribnici redijo bistveno več živine od tistih z neurejenimi razmerami. Premici sta za posamezni območji vzporedni, to pa pomeni, da velja navedena trditev tako za manjše kot za večje kmetije.

5. grafikon: ODVISNOST ŠTEVILA GLAV ŽIVINE OD KMETIJSKE POVRŠINE
ZA KMETIJE Z UREJENIMI IN ZA KMETIJE Z NEUREJENIMI
DRUŽINSKIMI RAZMERAMI

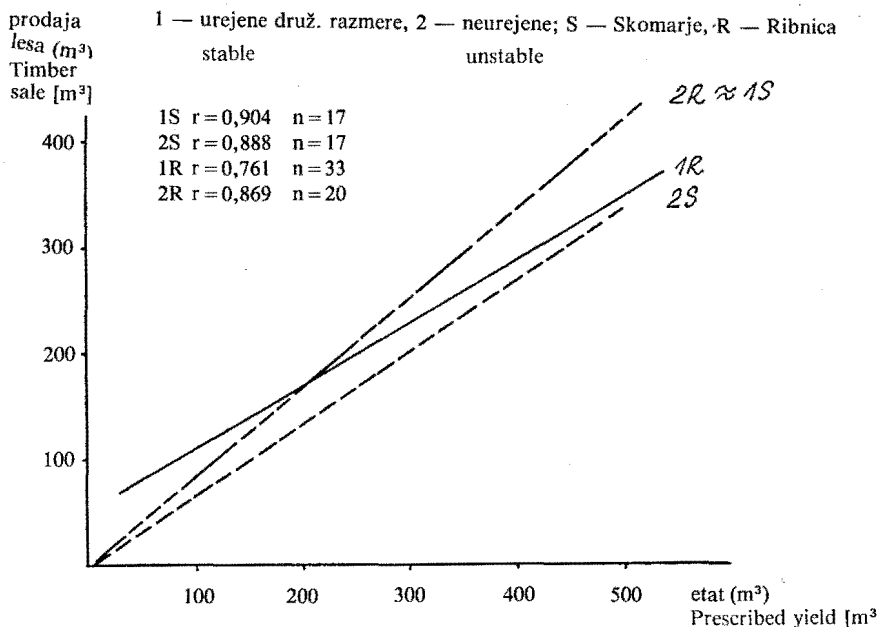
Figure 5: CATTLE BREEDING FOR STABLE AND UNSTABLE FARMS OF
CENTRAL POHORJE

Povsem drugače je s prodajo lesa — to razberemo s 6. grafikona. Na splošno lahko rečemo, da so razlike v prodaji lesa med kmetijami z urejenimi družinskimi razmerami in tistimi z neurejenimi razmerami majhne, saj v legi premic ni velikih razlik. V Skomarju vidimo, da več lesa prodajajo kadrovsko trdne kmetije, in to tem več, čim večje so. Ta ugotovitev sovпада z ugotovitvijo v prejšnjem poglavju, da se velike, kadrovsko trdne kmetije v Skomarju usmerjajo predvsem v prodajo lesa. V Ribnici je drugače: kmetije z urejenimi družinskimi razmerami, ki imajo večje etate, varčujejo ali sekajo manj od kadrovsko labilnih kmetij, ki so povsem odvisne od gozda. Vzrok je verjetno v tem, da kadrovsko stabilne kmetije vedo, za koga hranijo gozd.

Grafikon 6: ODVISNOST PRODAJE LESA OD ETATA ZA KMETIJE
Z UREJENIMI IN ZA KMETIJE Z NEUREJENIMI DRUŽINSKIMI
RAZMERAMI

Figure 6: TIMBER FOR STABLE AND UNSTABLE FARMS OF CENTRAL
POHORJE

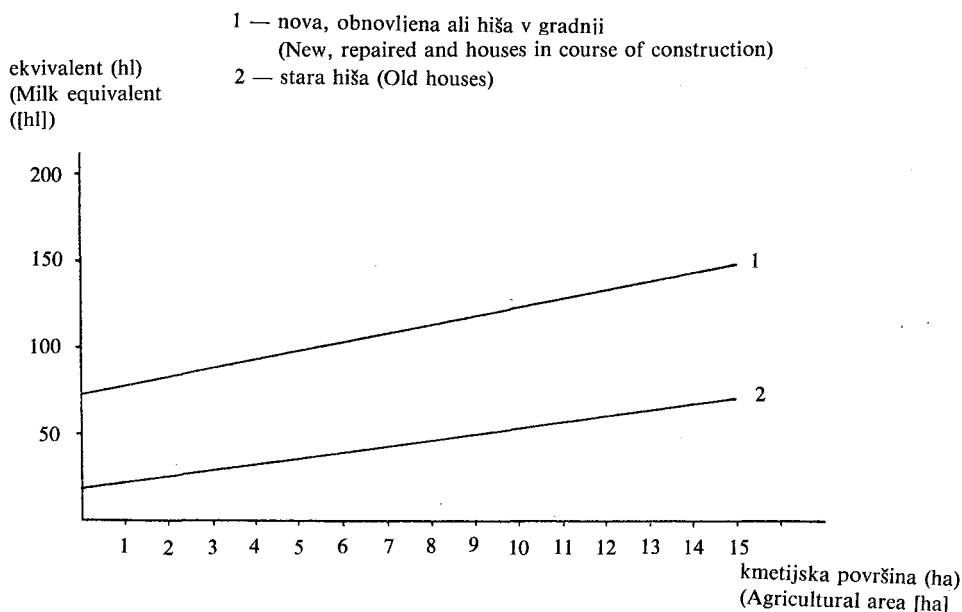
3.3.3 Stanovanjske razmere

Stanovanjske razmere so zelo dober kazalnik trdnosti kmetije in zato tudi pomemben dejavnik, ki nam pojasnjuje, v katero proizvodnjo so kmetije usmerjene.

Na 7. grafikonu je za območje Skomarja prikazana tržna proizvodnja v kmetijstvu ločeno za kmečka gospodinjstva, ki so si v zadnjih dvajsetih letih izboljšala stanovanjski standard, in za tista, ki živijo v starih hišah. Ugotavljamo, da med obema populacijama glede velikosti kmetijske površine ni razlik, je pa prva populacija veliko bolj usmerjena v tržno kmetijsko proizvodnjo — tako pri manjših kot pri večjih kmetijskih površinah (vzporedni premici).

7. grafikon: ODVISNOST TRŽNE PROIZVODNJE V ŽIVINOREJI OD
KMETIJSKE POVRŠINE GLEDE NA STANOVANJSKE
RAZMERE KMETIJ V SKOMARJU

Figure 7: COMMERCIAL AGRICULTURAL PRODUCTION FOR THE FARMS
WITH DIFFERENT HOUSING CONDITIONS AT SKOMARJE

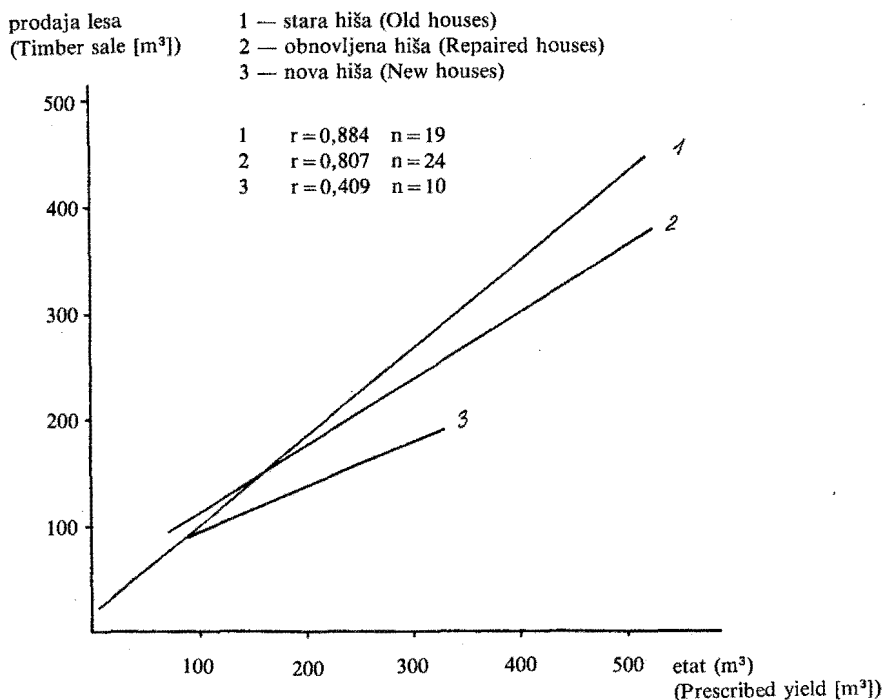

V Ribnici velja enaka zakonitost, le da je nekoliko manj izražena.

8. grafikon ponazarja prodajo lesa v Ribnici. Jasno se kaže, da kmetije, ki so že dosegle določen gospodarski položaj ali trdnost, akumulirajo lesno zalogo v gozdu (funkcija gozda kot rezerve).

8. grafikon: ODVISNOST PRODAJE LESA OD ETATA GLEDE NA
STANOVANJSKE RAZMERE KMETIJ V RIBNICI

Figure 8: TIMBER SALE FOR THE FARMS WITH DIFFERENT HOUSING
CONDITIONS AT RIBNICA

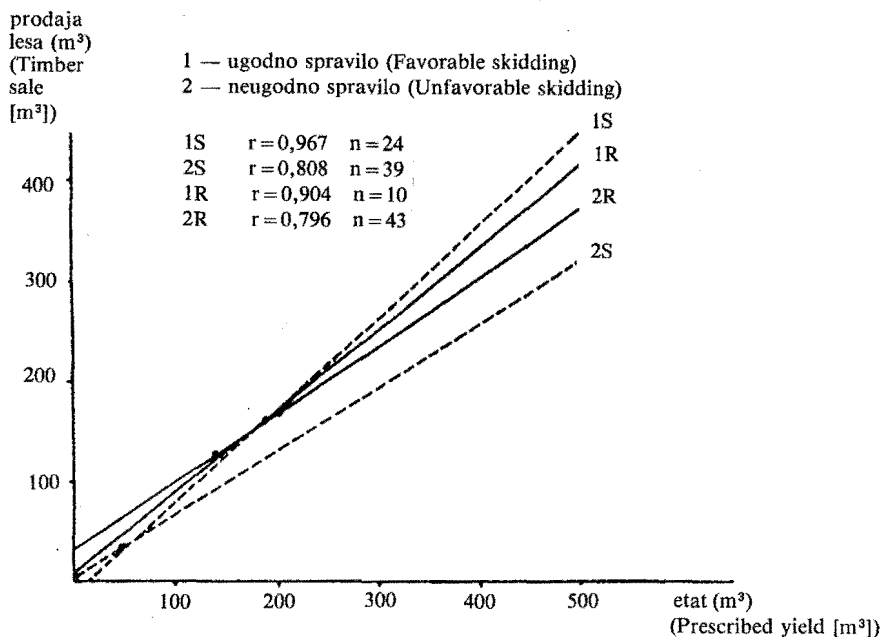

3.3.4 Spravilne možnosti

9. grafikon nam za obe območji prikazuje vpliv spravilnih možnosti na uresničenje predpisane sečnje. Za obe območji lahko ugotovimo, da z naraščanjem etata boljše spravilne možnosti vedno bolj vplivajo na večjo prodajo lesa. Tistim, ki imajo slabše spravilne možnosti in visoke etate, jemlje delo v gozdu preveč časa, zato sekajo manj in čakajo, da se jim odprtost gozda izboljša. To pomeni, da moramo gozd začeti odpirati prej pri večjih lastnikih gozdov kot pri manjših. Ta trditev je močnejše podkrepljena s primerom iz Skomarja in Ribnice. Območji imata tudi različno odprt gozd, saj ima v Skomarju ugodne spravilne možnosti (po merilih iz 2. poglavja) 38% čistih kmetij, v Ribnici pa le 19%.

9. grafikon: ODVISNOST PRODAJE LESA OD ETATA ZA KMETIJE
Z UGODNIM IN ZA KMETIJE Z NEUGODNIM SPRAVILOM

Figure 9: TIMBER SALE FOR FARMS WITH FAVORABLE AND FOR FARMS
WITH UNFAVORABLE SKIDDING CONDITIONS

3.4 Labilnost in stabilnost kmetij

Pri analizi dejavnikov, ki vplivajo na primarno proizvodnjo, se je pokazalo, da nekatere kmetije lahko označimo kot labilne, druge pa kot stabilne.

Glavni vzrok labilnosti kmetij je ostarelost ali odsotnost enega od članov nujno potrebnega jedra kmečke družine — gospodarja, gospodarice ali naslednika, glavne značilnosti pa: življenje v slabših stanovanjskih razmerah, slabo stanje gospodarskih poslopij, slaba tehnična opremljenost, majhna kmetijska proizvodnja in velika odvisnost od gozda. Absolutna renta iz gozda je za te kmetije nekakšna socialna pomoč, če je premajhna, pa se pred gozdarje postavlja moralna dilema, ali ne bi kmetu pogledal skozi prste pri svobodni prodaji lesa. V teh kmetijah vidijo koristi predvsem dediči, ki kot potencialni nekmeti lastniki gozdov (statusa kmeta v obravnavanih območjih ni bilo težko dobiti), čakajo, da bodo povsem propadle.

Kmetijske površine so prepuščene zaraščanju ali le simboličnemu obdelovanju. Za dediče je gozd "dohodkovni vir" — objekt, lastnikova tradicionalna skrb za gozd se izgubi. Temeljnim organizacijam kooperantov takšno stanje ustreza, saj zavora v

obliki rezervne funkcije gozda za kmetijo odpove, proizvodnjo je mogoče "podružbiti" in pridobiti dovolj lesa za uresničenje proizvodnih načrtov.

Stabilne kmetije so kadrovske trdne, usmerjene so v kmetijsko proizvodnjo, imajo zgrajena gospodarska poslopja, urejene stanovanjske razmere in so tehnično opremljene tako za delo v kmetijstvu kot za delo v gozdu. Poleg še zmeraj pomembnega dohodka iz gozda jim je veliko do krepitve lesne zaloge in akumulacije prirastka, s tem pa se krepi tudi funkcija njihovega gozda kot rezerve. Vse te lastnosti stabilne kmetije se ujemajo tudi s koristmi širše družbe, če želi biti stabilna, nesmiselno pa je, da je v nasprotju s tem interes tokov gozdarstva, saj je njihova prva dolžnost zagotoviti lesni industriji vsako leto določeno količino lesa. Gozdarju v zasebnem sektorju se v takem položaju večkrat zmanjša motiviranost za ustvarjalno delo. Njihovega položaja sicer ne bi mogli primerjati s položajem logarjev, kakršen je opisan v Novicah iz leta 1865. Pisec Jakob Janežič v članku O pokončevanju gozda omenja, da so bili logarji v nenehnem precepu med gospodom in kmetom, tako da je bilo njihovo življenje celo v smrtni nevarnosti. Nekaj podobnosti pa je vendarle.

4. USMERITVE PRI DELU V HRIBOVSKI GOZDNATI KRAJINI

Če hočemo stabilno podeželje, ga ne moremo več obravnavati stihijsko ali tako, da posamezne panoge (vsaka zase) v njem iščejo svoje koristi. Razvoj podeželja je treba načrtovati celostno in dolgoročno, z monografskim prijemom in ne z vsesplošnim, saj so dohodkovni viri, ki izhajajo iz naravnih, splošnih in krajevnih družbenogospodarskih dejavnikov za posamezna območja zelo različni. Gozdarstvo je s svojimi strokovnjaki na terenu spoznalo, da je potrebno prav takšno povezano načrtovanje, skratka, načrtovanje razvoja določenega krajinskega tipa kot celote. Spoznanje izvira iz dolgoročne usmerjenosti gozdarstva, kakršno zahteva narava gozda in ki jo lahko prenesemo na gospodarjenje z obnovljivimi naravnimi viri. Proizvodnja na kmetijah temelji na obnovljivih naravnih virih, zato mora načrtovanje njihovega razvoja upoštevati predvsem načelo nege.

Ob omejenih naravnih danostih hribovskega podeželja se danes zavedamo, da lahko povečamo njegovo trdnost le, če pridobivamo komplementarni dohodek na kmetijah, na katerih je primarna proizvodnja premajhna in ob vedno večji destabilizaciji gozdov tudi negotova. Pri tem moramo paziti, da bo razvoj organski, postopen in da bo temeljil na stvarnih naravnih in kadrovskega zmogljivostih določenega območja, brez za našo družbo tako značilnih nepremišljenih naložb. Upoštevati moramo načelo individualnosti in se zavedati, da je vsaka kmetija pomembna in njen razvoj specifičen. Kmetija je nosilka funkcij v kulturni krajini, zato bi morali spremljati njen razvoj s kontrolno metodo. Če pri polni premeritvi merimo vsako drevo vsakih 10 let in spremljamo razvoj določenega odseka, zakaj ne bi podobno delali tudi za kmetijo, ki je temeljna sestavina hribovske kulturne krajine.

5. SKLEPI

Gorsko podeželje je mogoče načrtovati le na temelju podatkovne baze za posamezne kmetije na določenem območju. Podlaga obstoja kmetij je njihova kmetijska in gozdarska proizvodnja, ki je odvisna od naravnih danosti, od kadrovskih zmožnosti in motivacije za primarno proizvodnjo, skratka, od družbenogospodarskih razmer.

V raziskavi je bila za območje osrednjega Pohorja oblikovana podatkovna baza, na podlagi katere lahko sklenemo tole:

1. Zaradi različnih razmer osončenja je severno Pohorje bolj gozdnato kot južno, in zato imajo posamezne kmetije na severnem Pohorju tudi več gozda. Porazdelitev gozdnih površin je na južnem Pohorju izrazito desno asimetrična, na severnem pa nekoliko manj. S tem so možnosti za obstoj kmetije na podlagi primarne proizvodnje izrazito neizenačene.

2. Kmetijske površine so v primerjavi z gozdnimi veliko bolj enakomerno porazdeljene, merijo pa povprečno le 6,5 ali 7 ha, in ne omogočajo večjih kmetijskih tržnih presežkov.

3. Kmetije z manjšimi gozdnimi in kmetijskimi površinami se odločajo za prehod iz čistih v mešane — to pa je, posebno pozimi povezano s težavnimi dnevnimi migracijami v industrijska središča. Za prehod čiste kmetije v mešano je pomembnejše pomankanje gozda kot podpovprečna velikost kmetijske površine.

4. Gozd ima nenadomestljivo funkcijo pri obstoju hribovske kmetije. Tržna proizvodnja na hektar daje kmetu v gozdarstvu približno enak celotni prihodek kot v kmetijstvu, izdatki v kmetijstvu pa so veliko večji. Na južnem Pohorju je delež dohodka iz gozda, ob 67-odstotni gozdnatosti 60%, na severnem pa, ob 80-odstotni gozdnatosti, 88%. Čimveč gozda imajo kmetje, tem manj se ukvarjajo z živinorejo. Usmeritev samo na dohodek iz gozda je ob upadanju njegove vitalnosti prav zaskrbljiva.

5. Delež ostarelih in nasledstveno problematičnih kmetij je velik, zlasti na severnem Pohorju (32%). Na obeh območjih je 40% hiš še zmeraj v slabem stanju. Krajino, ki naj bi postala krajinski ali regionalni park, kvarijo nove hiše, ki povečini niso podobne tradicionalni pohorski arhitekturi.

Mehanizacija je slabo izrabljena, za kmetijo pomeni veliko denarno breme, zaradi sezonskega dela v kmetijstvu pa jo mora imeti vsaka kmetija.

6. Ugodnejše spravilne razmere bolj vplivajo na prodajo lesa pri kmetijah, ki imajo več gozda. Te kmetije porabijo za delo v gozdu sorazmerno veliko časa, zato je pri njih najprej treba doseči optimalno odprtost gozda.

7. Iz analize dejavnikov, ki vplivajo na primarno proizvodnjo, smo ugotovili skupne značilnosti tako imenovanih labilnih in stabilnih kmetij.

Glavni vzrok labilnosti kmetij je ostarelost ali odsotnost enega od nujno potrebnih članov jedra kmečke družine. Ljudje živijo v slabih stanovanjskih razmerah, kmetije so slabo tehnično opremljene in skorajda ne pridelujejo za trg. Prebivalci so zelo navezani na gozd, saj jim je absolutna renta iz gozda nekakšna socialna pomoč.

Trdne kmetije imajo povečini vse, kar potrebujejo za svojo proizvodnjo, usmerjajo se v kmetijsko tržno proizvodnjo po racionlanih možnostih. Gozd jim je ne samo stalen vir dohodka, temveč tudi rezerva.

8. Temeljna organizacija kooperantov, ki mora lesni industriji prodati vsako leto določeno količino lesa, ima drugačne cilje kot trdne kmetije, ki želijo povečevati lesno zalogo. Ta antagonizem med interesi družbeno želene trdne kmetije in socialno ogroženimi ostarelimi kmetijami ter kratkoročnim interesom tokov je preveliko breme za lokalnega gozdarja.

POVZETEK

V Sloveniji poteka že dlje časa razseljevanje z območij, ki so za kmetijsko proizvodnjo obrobna. Ta proces je posebno viden v hribovski gozdni krajini. Z družbenega zornega kota je nujno hribovsko podeželje utrditi in ponovno oživiti; pri tem morajo usklajeno sodelovati vse gospodarske panoge, ki so zanj pomembne.

Gozdarstvo, ki je zaradi posebne narave dela z gozdom razvilo načrtovanje po načelih trajnosti, večnamenskosti in nege, mora zavzeto sodelovati pri načrtovanju celotne kulturne krajine.

Podlaga za tako načrtovanje je dobro poznavanje naravnih in kadrovskih razmer v določenem tipu krajine, predvsem pa védenje o stanju in zakonitostih temelja podeželja, kmetijske in gozdarske proizvodnje. Šele ko poznamo primarno proizvodnjo za posamezno kmetijo, lahko razmišljamo o komplementarnih dejavnostih, ki bi za posamezno kmetijo prišle v poštev, npr. o kmečkem turizmu, drobnem gospodarstvu ali celo o celični industrijski proizvodnji, povezani v večje sisteme.

V raziskavi je bila ugotovljena porazdelitev gozdnih in kmetijskih površin in razčlenjena primarna proizvodnja na teh površinah za sklenjeni območji hribovske gozdne krajine južnega in severnega Pohorja. Ugotovljena je bila zelo neenakomerna sestava posesti in s tem spoznane zelo različne potrebe po pridobivanju dohodka, komplementarnega kmetijstvu in gozdarstvu. Že danes se velik del prebivalstva vozi na delo v oddaljena industrijska središča, to pa bo postalo čez dalj časa negospodarno.

Primerjava med pridobljenim dohodkom na hektar med gozdarstvom in kmetijstvom je pokazala, da daje gozd veliko večji neto dohodek, saj sta bruto dohodka obeh dejavnosti izenačena. Na južnem Pohorju znaša bruto dohodek iz gozdarstva 60%, na severnem Pohorju pa 88% celotne primarne proizvodnje. To pomeni, da ima gozd nenadomestljivo vlogo pri obstoju hribovske kmetije.

Dohodek povprečne kmetije je nizek, v kmetijstvu (živinoreja) je sicer še nekaj rezerv, vendar ne veliko. Nizka dohodkovna motivacija za delo v hribovskem kmetijstvu je verjetno vzrok, da je na južnem Pohorju ena četrтина, na severnem pa kar ena tretjina kmetij kadrovsko nestabilnih. Njihove značilnosti so: kmetujejo le za svoje potrebe, živijo v slabih stanovanjskih razmerah, so slabo tehnično opremljene in zelo navezane na gozd.

Stabilne kmetije, ki so dosegle neki standard, se usmerjajo bolj v tržno kmetijsko proizvodnjo; gozd ima zanje še zmeraj pomembno dohodkovno funkcijo, čedalje bolj pa jim pomeni tudi rezervo. To je v nasprotju z interesi gozdarskih organizacij, ki gospodarijo z gozdovi v zasebnih gozdovih, saj je njihova prva dolžnost, da lesni industriji prodajo določeno količino lesa. Gozdar ima tako tri težko združljive naloge: varovanje gozda in kulturne krajine, animiranje in ozaveščanje prebivalstva ter, večkrat v nasprotju z željami lastnikov, odkupovanje lesa.

SUMMARY

The population of Slovenia's marginal areas in terms of agriculture has been going on for some time. The phenomenon is particularly evident in the forest-covered mountainous regions. From the social viewpoint, it is necessary to stabilize and inject new life into the mountainous rural areas by coordinated efforts put forth by all the branches of economy significant for that region.

Forestry which, due to the unique nature of the treatment of forest, has developed its planning on the principles of the permanency, multipurpose function and tending of the forest, must become actively involved in the comprehensive planning of man's presence in the landscape.

The basis for this kind of planning is a sound knowledge of natural and manpower conditions in a specific type of region, and above all, the knowledge of the conditions and principles of basic rural economic activities, i.e., agricultural and forestry production. Only after establishing the primary economic activity of each farm, can plans be made for complementary activities suitable for each individual farm, such as rural tourism, cottage industry, or small industrial production tied into larger systems.

The study established the distribution of forest and agricultural areas and analysed the primary production activities in such areas in the contiguous regions of mountainous forest-covered landscape of south and north Pohorje. A very uneven structure of the farmland was established, thus pointing to a broad palette of income generation needs which would complement agriculture and forestry. At present, already a large percentage of the population commutes to distant industrial centers to work, but this will eventually become uneconomical.

The comparison between the income generated by one hectare of forest and income generated by one hectare of cultivated land indicates that the forest provides much larger net earnings, since the gross incomes of both activities are the same. In southern Pohorje, the gross income generated by forestry is 60%, and in north Pohorje it amounts to 88% of the total primary production. This means that the forest plays an irreplaceable role in the subsistence of mountain farmers.

The income of an average farm is low, although in agriculture (livestock breeding) there are some reserves left, but are not significant. Low motivation for income-generating work in mountainous agriculture is probably the reason that in south Pohorje one fourth, and in north Pohorje as much as one third of all farms are unstable in terms of farming skills. Their characteristics are the following: farming is performed only to satisfy the farmers' own needs (subsistence farming); living conditions are poor; poorly equipped with machines; close dependance on the forest.

Stable farms which achieved a certain degree of living standard are turning to commercial agriculture. The forest retains its significant income-generating function, but is increasingly regarded as a reserve. This runs contrary to the interests of forestry organizations which manage private forest since their primary duty is to sell a certain amount of timber to the wood industry. Consequently, the forester is faced with three ill-compatible tasks: protection of the forest and man-made features of the landscape, stimulation and education of the population, and — what is often contrary to the wishes of the owners — purchase of timber.

LITERATURA

- ANKO, B. (1985), Celovito delo z gozdnato krajino. V: Stabilnost gozda v Sloveniji. VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana, 139—148.
- AHAČIČ, J. (1975), Problematika uvajanja novosti v kmetije. Gozdarski vestnik 33: 229—231.
- BARBIČ, A. (1984), Mešane kmetije kot dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja. VTOZD za agronomijo, Ljubljana.
- BRANDL, H., BURGBACHER, H. (1985), Zur Struktur und wirtschaftlichen Bedeutung der bäuerlichen Waldbesitzes in Baden-Württemberg, AFZ 29.
- ČERNAČ, J. (1977), Gospodarjenje v slovenskih zasebnih gozdovih. Gozdarski vestnik 35: 375—383.
- JANEŽIČ, J. (1865), O pokončevanju gozda. Novice (Ljubljana) 23: 59, 67—68, 75—76.
- JERŠIČ, M. (1986), Kompatibilnost turizma na kmetijah in proizvodnje v celičnih obratih. Dela 2: 85—88.
- JOŠT, M., ŠIVIC, A. (1938), K zaščiti gozdnih kmetij. Gozdarski vestnik 1: 159—160.
- KALAORA, B., SAVOYE, A. (1985), Le Play et les fondements d'une sociologie forestière. Milieux 21: 31—38.
- KLEMENČIČ, M. (1986), Socialnogeografska in prostorska problematika samotnih kmetij v KK Črna. Dela 2: 51—56.
- KORBER, B. (1975), Izobraževanje gozdnih posestnikov. Gozdarski vestnik 33: 187—192.
- KOVAČIČ, M. (1983), Tipi kmetij v Sloveniji in njihove značilnosti. Kmetijski inštitut Slovenije, Raziskave in študije 63, Ljubljana.
- LAMMEL, R. (1977) Ergebnisse einer socialemprischen Studie in Bauernwald. Forstw. Cbl. 96:17—24.
- MÖDERNDORFER, V. (1938), Slovenska vas. Ljubljana.
- MODIC, T. (1985), Vplivi kmetijstva na stabilnost gozda. V: Stabilnost gozda v Sloveniji. VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana, 155—159.
- MODIC, T. (1972), Misli revirnega vodje o delu na hribovskih kmetijah. Gozdarski vestnik 30: 222—223.
- PEKLENIK, J. (1985), Strojna industrija in njen prispevek k razvoju ruralnega območja in življa v Sloveniji. V: Oblikovanje problemov in osrednji problemi v gozdarstvu Slovenije. VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana.
- PERKO, F. (1971), Pomen gozdov za zasebne posestnike na območju gozdnega obrata Cerknica. Gozdarski vestnik 29: 100—104.
- REBOLJ, V. (1940), Pomoč kmečkemu gozdnemu posestniku. Gozdarski vestnik 3: 97—103.
- SINGER, B. (1956), Problemi kmečkih gozdov na Koroškem. Gozdarski vestnik 14: 288—292.
- VOVK, P. (1963), Naloge, ki jih logar opravlja v kmečkih gozdovih preraščajo okvir njegovega znanja in sposobnosti. Gozdarski vestnik 21: 56—58.
- VRIŠER, I. (1986), Industrializacija koroške regije. Dela 2: 29—38.
- WINKLER, I. (1986), Ekonomika gozdarstva. VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana.

Oxf. 145.7 *Rhynchaenus* sp.; *Rhynchaenus fagi* L.: 453:(497.12)
žuželke, *Rhynchaenini*, dinamika populacije, Slovenija

TITOVŠEK, Janez, YU, 61000 Ljubljana, Večna pot 83
VTOZD za gozdarstvo, Biotehniška fakulteta

**PRISPEVEK K POZNAVANJU RILČKARJEV SKAKAČEV (*Rhynchaenini*)
SLOVENIJE**

Zbornik gozdarstva in lesarstva, Ljubljana, 29, 1987, 5—30
sl, an

Razprava obravnava taksonomske, morfološke in bioekološke značilnosti, gradološke zakonitosti ter gozdnogospodarski pomen rilčkarjev skakačev, ki naseljujejo gozdno drevje v Sloveniji. Opisanih je 14 vrst iz rodu *Rhynchaenus* in 2 vrsti iz rodu *Rhamphus*. Posebna pozornost je namenjena rilčkarju skakaču (*Rhynchaenus fagi*), ki se je leta 1986 pojavil v gradaciji, in vlogi podnebnih dejavnikov v dinamiki njegove populacije.

Oxf. 149.6 *Capreolus capreolus* L., *Cervus elaphus*: 156.2:(497.12 Kočevska)
gostota, biomasa, obora, jelenjad, srnjad

ADAMIČ, Miha, YU, 61000 Ljubljana, Večna pot 2
Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije
KOTAR, Marjan, YU, 61000 Ljubljana, Večna pot 83
Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo

**GOSTOTA IN BIOMASA SRNJADI (*Capreolus capreolus* L.) IN JELENJADI
(*Cervus elaphus* L.) V NEKATERIH EKOSISTEMIH KOČEVSKA**

Zbornik gozdarstva in lesarstva, Ljubljana, 29, 1987, 31—58
sl, an

Na podlagi popolnega odstrela srnjadi in jelenjadi v dveh ograjenih gozdnih območjih s skupno površino 2042 ha je ugotovljena biomasa teh živalskih vrst. Ta znaša 6,12 oziroma 9,21 kg/ha. Višja je tam, kjer je delež jelenjadi večji v skupni biomasi teh dveh rastlinojedih vrst, tj. v obori Stari log, kjer je izračunana gostota jelenjadi 9,4/100 ha. Ocenjevanje gostote populacij je obremenjeno z veliko napako, predvsem pri srnjadi. Cenitve so pri tej živalski vrsti prenizke in niso primerno izhodišče za načrtovanje upravljanja populacij te divjadi.

Oxf. 270:907.2:(497.12 Šmarna gora)*342.7*
primestni gozd, rekreacija, rekreacijska funkcija gozda, poučna funkcija gozda, stiki z javnostjo v gozdarstvu

ANKO, Boštjan, YU, 61000 Ljubljana, Večna pot 83
Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo

**ANALIZA NEDELJSKEGA OBISKA PRIMESTNEGA GOZDA NA PRIMERU
ŠMARNE GORE**

Zbornik gozdarstva in lesarstva, Ljubljana, 29, 1987, 59—84
sl, an

Študija predstavlja izsledke opazovanj obiskovalcev primestnega gozda na Šmarni gori pri Ljubljani. Opazovane značilnosti so bile: ritem letnega in dnevnega obiska, značilne oblike druženja in značilne dejavnosti obiskovalcev, pomembnost vstopnih mest in smeri tokov. Avtor sklepa, da tako pomembno rekreacijsko območje zasluži diferencirano gospodarjenje z gozdom, da je primerno tudi za razvijanje poučne funkcije gozda in za razvijanje stikov z javnostjo.

Oxf. 383:463
gozdne ceste, gozdne vlake, poškodbe pri gradnji, donos gozda

TRAFELA, Emilijan, YU, 62000 Maribor, Kosarjeva 4
Gozdno gospodarstvo Maribor, TOZD za gradnje in mehanizacijo

VPLIV IZGRADNJE GOZDNIH PROMETNIC NA PROIZVODNJO V GOZDU

Zbornik gozdarstva in lesarstva, Ljubljana, 29, 1987, 85—140
sl, an

Z izgradnjo ceste odvezujemo gozdu trajno iz gozdne proizvodnje tolikšen delež kot ga ima površina cestnega telesa v celotni površini gozda. Poškodbe zaradi izgradnje cest so opazne na oddaljenosti do 30 m, vendar pa so po številu in obsegu omejene do oddaljenosti 10 m. Ob primernem načinu gradnje so te poškodbe lahko minimalne. Zaradi gradnje vlak ne prihaja do trajnega zmanjševanja gozdne proizvodnje. Poškodbe drevja zaradi gradnje vlak so na tekoči meter manjše kot pri cestah, vendar pa zaradi večje gostote vlak znatno večje.

Oxf. 812.144:892.4:174.7 Abies alba Mill., Picea abies (L.) Karst

Fir and spruce bark, Fuel value of bark, Chemical properties of bark, Moisture content of bark

REBULA, Edvard, YU, 61000 Ljubljana, Večna pot 83
Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo

FUEL VALUE OF FIR AND SPRUCE BARK

Zbornik gozdarstva in lesarstva, Ljubljana, 29, 1987, 141—162
sn, en

In this study, the fuel value of fir and spruce bark was established and the factors influencing the fuel value were studied as well. The findings show that the bark of fir and spruce trees is a fuel much like wood. At its average humidity it yields 8 — 10 MJ/kg of energy, and completely dry, it yields 18.5 — 19 MJ/kg. This paper provides the data on fuel value, chemical structure of bark and drying of bark on timber. Interrelations and influences among them are also shown.

Oxf. 916:671:923.4:(497.12 Pohorje)

Mountainous forested landscape, Pohorje, Forest income-generating function for forest owners, Stability and instability of farms, Forestry organization

GOLOB, Sašo, YU, 61000 Ljubljana, Večna pot 83
Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo
MRAKIČ, Jože, YU, 62361 Ožbalt
TOK Gozdarstvo Ožbalt

SIGNIFICANCE OF THE FOREST'S INCOME-GENERATING FUNCTION FOR THE FOREST OWNERS OF CENTRAL POHORJE

Zbornik gozdarstva in lesarstva, Ljubljana, 29, 1987, 163—192

Mountainous man-made features of the landscape was already stable in the Middle Ages, at that stage of development. Today, at the beginning of the information society, it must be analysed and the possibilities for its restoration studied. All the economic branches now present in the landscape should contribute.

The paper presents the analysis of the present state of agriculture and forestry in Central Pohorje and the income generating function of forest for their owners is stressed. For the majority of farms the income-generating function of forests is of vital importance. With regard to today's trend of forest dieback, this is a fact which deserves serious consideration.